

УДК 343.9

ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Юрченко Л. В., Дударев Д. С.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Сімферополь, Україна

У статті розглядаються положення Закону України «Про судоустрій та статус суддів» з питань перегляду судових рішень з кримінальних справ Верховним Судом України. Авторами пропонуються шляхи вдосконалення судової системи України, спираючись на чинне законодавство та загальний напрямок судової реформи.

Ключові слова: Верховний Суд України, судово-правова реформа, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ.

З прийняттям Закону «Про судоустрій та статус суддів» [1] докорінно змінилася система повноважень Верховного Суду України при розгляді кримінальних справ. Закон фактично завершує судово-правову реформу, яка проводилася, з різним успіхом та швидкістю, протягом усіх років незалежності України.

Однак законодавче закріплення положень реформи не поклало край дискусіям та суперечностям навколо судової системи. Одним із актуальних питань нового Закону є повноваження Верховного Суду України під час перегляду судових рішень за діючим Кримінально-процесуальним кодексом України [2]. Саме цей напрямок дослідження проблематики нового Закону й складає мету даної статті. Актуальність даної тематики визначається значними змінами судової системи України, а також підготовкою та обговоренням проекту нового Кримінально-процесуального кодексу. Таким чином, змінюється не тільки система повноважень Верховного Суду України, а й процедура проходження стадій кримінального процесу, що є вкрай важливим при винесенні вироків під час судового розгляду.

Про необхідність судово-правової реформи написано дуже багато досліджень, як вченими-правниками, так і представниками інших професій. Крім того, значну роль відіграла також Концепція судово-правової реформи [3], яка намітила напрямки розвитку третьої гілки влади в Україні.

Тому розглянемо детальніше положення закону щодо повноважень Верховного Суду України. Ст. 38 Закону «Про судоустрій та статус суддів» має такий зміст:

«1. Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції.

2. Верховний Суд України:

1) переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;

2) переглядає справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

3) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

4) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України» [1].

Як бачимо, за Верховним Судом України закріплено статус найвищої судової установи та окреслено коло його повноважень. Але, на наш погляд, норма вищенаведеної статті практично виключає участь Верховного Суду України при перегляді переважної більшості кримінальних справ. До суттєвих повноважень у сфері кримінального судочинства можна віднести лише перелічені у п. п. 1, 2 ч. 2 ст. 38 даного Закону.

На нашу думку, було б логічним звернутися до тексту відповідних статей у чинному Кримінально-процесуальному кодексі та спробувати проаналізувати повноваження на даній стадії кримінального процесу. Ст. 400-12 КПК містить наступний перелік підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України :

«Підставами для перегляду судових рішень Верховним Судом України, що набрали законної сили, є:

1) неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Перегляд судових рішень на підставі, передбаченій пунктом 2 частини першої цієї статті, з метою застосувати закон про більш тяжкий злочин, збільшити обсяг обвинувачення чи з інших підстав погіршити становище засудженого, а також виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття справи не допускається» [2].

Вищенаведена стаття КПК у цілому дублює відповідні положення ст. 38 Закону «Про судоустрій та статус суддів», але має деяке важливе уточнення, а саме, п. 1 ч. 1 ст. 400-12 Кримінально-процесуального кодексу виключає з кола повноважень при перегляді питання призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності. Таким чином, Верховний Суд України остаточно позбавлений можливості розгляду справи по суті. Логічним продовженням цього положення є норма ст. 400-21 КПК, яка встановлює наступні повноваження Верховного Суду:

«За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду приймається одна з таких постанов:

про повне або часткове задоволення заяви;
про відмову в задоволенні заяви» [2].

При задоволенні заяви про перегляд судового рішення Верховний Суд України має право відмінити його повністю або частково та направити на новий розгляд у суд касаційної інстанції, або у суд, який виніс таке рішення, якщо справа розглядалася за підставами п. 2 ч. 1 ст. 400-12 КПК, про що говорить ст. 400-22 Кримінально-процесуального кодексу України [2].

Навіть зверхній аналіз повноважень Верховного Суду України при перегляді кримінальних справ, спроба якого була зроблена вище, не знімає питання реформування стадій кримінального процесу. В першу чергу це стосується касаційного провадження. Законодавцем це було вирішено наступним чином: частина друга ст. 31 Закону «Про судоустрій та статус суддів» передбачає створення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ. А ст. 385 чинного Кримінально-процесуального кодексу закріплює за цією установою повноваження по розгляду справ у касаційному порядку. Саме це положення й викликає більшість критичних зауважень. Зупинимось на одній з них, а саме, на листі голови Верховного Суду України від 12.07.2010 до Президента України щодо Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [4].

Позиція визначена у цьому листі досить категорична та має свої слабкі сторони, але окремі думки мають право на існування завдяки своїй обґрунтованості.

По-перше, визначення усіх судів в Україні як спеціалізованих (що впливає зі ст. 31 Закону «Про судоустрій та статус суддів») не має ані правових, ані економічних підстав. Цим положенням фактично знищується система судів загальної юрисдикції, що суперечить Конституції України, а саме ст. 125 яка наголошує наступне:

«Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації. Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається» [5]. Як бачимо, зі створенням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ фактичне втілення положення норми даної статті Конституції має досить міфічний характер, як і повноваження Верховного Суду України. Під питанням тепер і положення Верховного Суду у якості найвищої судової інстанції.

По-друге, правове положення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ теж не має чіткого визначення. До його юрисдикції віднесено як цивільні так і кримінальні справи, що має, на думку автора вищезазначеного листа, штучний характер, з чим не можна не погодитись.

По-третє, суттєве обмеження повноважень Верховного Суду України, яке зроблене Законом «Про судоустрій та статус суддів» та конкретизоване у відповідних статтях Кримінально-процесуального кодексу, позбавляють його процесуальних можливостей з виконання своєї конституційної функції по перегляду рішень нижчих судів. Крім того, фактичне процесуальне положення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ на стадії перегляду судових рішень ставить його вище ніж Верховний Суд України, що суперечить положенням Конституції України.

Звертаючись до позиції прибічника та апологета нинішньої судової реформи Ківалова С. В., не можна не погодитись з тим, що та система правосуддя, яка мала місце раніше була розбалансованою. Відсутність Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ призводила до суттєвих відмінностей у процедурі розгляду справ в судах [7, с 116]. Ця точка зору загалом дублює ще один важливий нормативно-правовий акт, який регулює судову реформу в Україні, а саме Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів [8]. Проте наведена вище точка зору не має жодного обґрунтування стосовно позбавлення Верховного Суду значної частки його повноважень та фактичного виведення за межі розгляду кримінальних справ по суті.

На нашу думку, створення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ є логічним завершенням судової реформи. Але комплекс його повноважень при розгляді кримінальних справ треба гармонізувати з положеннями Конституції щодо статусу Верховного Суду України як найвищої судової інстанції. Ця гармонізація повинна торкнутися в першу чергу процедури подання касаційної скарги на рішення суду з кримінальної справи та повноважень Верховного Суду на цьому етапі. Або ж необхідно внести відповідні зміни до Конституції України з метою закріплення нового положення Верховного Суду України. З огляду на теоретичне положення про стабільність та незмінність конституційних норм цей шлях вирішення не є раціональним.

Другим шляхом, на нашу думку, є продовження судово-правової реформи з метою прийняття нового закону про судоустрій. Проте така форма вирішення проблеми пов'язана з великими економічними втратами та займе довгий відрізок часу, протягом якого судова система не зможе ефективно функціонувати.

Третім та найбільш оптимальним напрямком вирішення проблеми, на наш погляд, є детальне розмежування повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ та передача до компетенції першого повторної касації. Віднесення цього інституту до повноважень Верховного Суду України, тобто надання йому можливості перегляду кримінальних справ як з боку вірності застосування процесуальних норм, так і матеріальних, збалансувало б судову систему України. Існуюча ситуація ускладнюється ще й тим, що відсутність практичних напрацювань новоствореного Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ та звуження повноважень з перегляду кримінальних справ Верховним Судом України позбавляють можливості захисту своїх прав, у тому числі і через Європейський суд з прав людини. На нашу думку, саме цей шлях буде відповідати положенням діючої Конституції та має відбуватись у вищезазначеному напрямку гармонізації з Основним законом нормативно-правової бази, яка регулює судову систему України.

Таким чином, з прийняттям Закону «Про судоустрій та статус суддів» [1] завершився ще один етап судово-правової реформи в Україні. Проте не можна сказати, що переформатування існуючої системи миттєво вирішить усі суперечності. Україна ще на один крок наблизилася до світових та європейських стандартів правосуддя. На наступному етапі потрібно з огляду на напрацьований досвід та наукові дослі-

дження гармонізувати систему повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ та більш детально і прописати процедуру перегляду рішень судів з кримінальних справ.

Список літератури

1. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 07.07.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
www.rada.gov.ua.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1961. – № 2. – Ст. 154.
3. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.
4. Щодо Закону України «Про судоустрій та статус суддів» : Лист Верховного Суду України від 12.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
www.rada.gov.ua.
5. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Проект Кримінального процесуального кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.minjust.gov.ua/0/projectCriminalCodex>;
7. Кивалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды / С. В. Кивалов. – Одесса: Юридична література, 2010. – 272 с.
8. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
www.rada.gov.ua.

Юрченко Л. В. Дударев Д. С. Полномочия Верховного Суда Украины по пересмотру судебных решений по уголовным делам/ Л. В. Юрченко, Д. С. Дударев// Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). – № 2. – С. 277-281.

В статье рассматриваются положения Закона «О судоустройстве и статусе судей» по вопросам пересмотра судебных решений по уголовным делам Верховным Судом Украины. Предлагаются пути совершенствования судебной системы Украины, опираясь на действующее законодательство и общее направление судебной реформы.

Ключевые слова: Верховный Суд Украины, судебная реформа, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел.

Yurchenko L.V. Dudarev D.S. Powers of the Supreme Court of Ukraine to review court decisions on criminal cases / L. Yurchenko, D. Dudarev // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). – № 2. – P. 277-281.

The article reviews provisions of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» for review of court decisions on criminal cases by the Supreme Court of Ukraine. The authors offer ways to improve the judicial system of Ukraine, based on current legislation and the general direction of judicial reform.

Keywords: Supreme Court of Ukraine, judicial and legal reform, the Supreme specialized vanny Court of Ukraine to review civil and criminal cases

Надійшла до редакції 15.10.2010 р.